

رۆلی سەرمايهی کورد (پترۆل) له تیرۆری رژیمی عیراقد

جهزا چنگیانی

سالێ ۱۹۴۹ نوری سهعید سهروک وهزیرانی عیراق دهبی لهو ساتهدا حوکومهتهکهی توشی قهیرانیکی ئابوری وادهبی که توانای دانی موچهی مانگانهی موچهخورهکانی نابی، بویه به وهزیری دهرهوهی (فازل جمالی) دهلی ریگه بۆ کومپانیای پترۆلی عیراقی خوشبکات تا بتوانن بای سی (۳) ملیون دینار پترۆل بۆ شارێ (حیفا) یانی ئیسرائیل بنیرن و به هویهوه موچهی کارمهندانێ حوکومهتهکهی دابنکات. * ۱.

سهردان له میژووی عیراق و خویندنهوهیهکی ژیرانه له هوی دروستکردن و داتاشینی ئەم سنوره بهم شیوهیهیهی ئیستا له لایهن زلیهیزیکێ وهکی ئینگلیزهوه و جهپاندنی کۆمهلی مرۆقی نهتهوه جیا وناينزادهی ههمیشه دژبهیهک، یانی بنیاتنانی دهسهلاتیکێ تیرۆستی (له لایهن دهولهتیکهوه که خاوهنی کونترین پهلهمانی دیموکراتیه). له دیرۆکی لکاندنێ باشوری کوردستان بهعیراقهوه تا ئەم ساتهمان رژیمی بهعس به درهنترین رژیمی ئەم وڵاته دادهنری و بهتایبهتی بهرامبهر به گهلی کورد. بهعس وهک پارتیکێ رهگهزیهستی شوڤینی عهرهبی به نایدولۆژی وئیستراتیجیتی پارتیهکیان زۆر هوشیار و به ئەمهکن. له دواي سههرنهکوتنیان له سالێ ۱۹۶۳ دا تا ئالی ۱۹۶۸ خویندنهوهیهکی چروپریان له سههر گهلانی عیراق و ئاوزان ولایهنه تهنگ و لاوازهکانی ئۆپوسیزی عیراقی (کورد و کۆمونیستهکان) کرد بوو و بهرنامه ریزییهکی زیرهکیان بۆ خویان دارشت. (یهکیک له خاله گرنگهکانی سهقامگیرکردنی دهسهلات له ههرشیوین و قهوارهیهیکی کۆمهلهتیهیدا بیت ئابورییه).

لهپال عیراقد ئیران هیه. ئیران و عیراق له ههندی لایهنی سروشتی دهسهلاتی سیاسی و ئابوری و پیکهینهری لهشی کۆمهلهگهکیان هاوبهشن، کۆلهکی ئابوری ههردوو وولات به پلهی یهکهم خوی له سههر ئابوری پترۆل سهقامگیر دهکات. بهرنامهی ناسیونالیستی فارس و عهرهبیش له ههندی لایهنهوه لهیهک نزیکن چونکه ههردوو لایان رووبهروی گرفتێ ناسیونالیستی (نا عهرهب و نافارس) بوونهتهوه. به هوی ئەوهی ئیران یهکهم وولاته له رۆژهلاتدا له سالێ (۱۹۰۱) پترۆلی تیا بهرههههینراوه پالوتهی عهبادانیش به گهورهترین وکۆنترین پالوتهی ناوچهکه دادهنریت یهکهم وولات بوو که رووبهروی شالۆی سهرماییهی دهرکی بووه. که زوریهی دهرژایه گیرفانی کومپانیه پترولییهکانی ئینگلیزهوه. ئەم دۆز و دزی و فزییهی له سامانی ئیران دهکرا بروسکهیهک بوو له ههستی ناسیونالیستی فارسی و رایچلکانن و پالنهوانیکی هوشیاریان تیا ههلهکوت (دکتور محمد مصدق) بۆ یهکهمجار له میژووی بازار و گرفتێ پترۆلدا ئالی خۆماليکردنی پترۆلی بهرزکردوه له تهک ئینگلیز وئههمهریکایهکاندا کهوتنه جهنگیکێ دهسته و یهخهوه و ئەوه بوولهئهجمادا ههردوو دهزگای نهینی ئینگلیزی و ئەهمهریکایه کودهتایهکیان بهسههر (مصدق) دا کرد شایان هانیوه * ۲. ههلهی مصدق له وهدابوو پیش خۆماليکردنهکه بهرهی ناوهوهی ئیرانی قایم و مسۆگهر نهکردبوو. یانی پیکهینهری لهشی سیاسی ئیران (پهلهمان) بهرهیهکی یهکگرتو نهبوو. بویه ئەهمهریکا و ئینگلیزهکان کودهتاکهکیان بههوی ههندی سیاسهتمهدارانی ئیرانیوه که تیاياندا ئیسلامیهکان و کۆمونیستهکان رۆلیان دژی مصدق بیینی مسۆگهر کرد. ئەم سههرپییه بهسههرکردنهوهی میژووی ئیران تهنیا له بهر ئەوه هانیمهوه تا ئاوریک له زیرهکی بهعس له نهخشهی خۆماليکردنی پترۆلی عیراقی بدهمهوه، که دهبیته هوی سهقامگیربوونی دهسهلاتی، بهعس تویرینهوهیهکی ژیرانهی بۆ تاقیکردنهوهکهی مصدق کردبوو بویه دهقا ودهق و پیچهوانهکهکیان وهرگرت و سههرکهوتنیان بهدهستههینا. بهعس بهوه هوشیار بوو تهنیا بهسی پله یان دهستهمۆکردنی سی هیز دهتوانی ئەستیرهی بهختی لهباوهشگریت.

(۱) کۆمونیستهکان (۲) کورد (۳) پترۆل.

(۱) ریخۆشکهری ئەم سی بونهمایانهی دهسهلات نزیکن بوونهوهی بوو له سۆقیت و بهستنی پهیماننامهی هاوکاری و بریهتی و بیگومان سهربازیش کرۆکی بوو. ئەوه بوو دواي ئەو پهیماننامهیه کۆمونیسته کورد و عهرهبهکانی کهویکرد وکردنی به هاوپهیمانیکێ دلسۆزی خۆی

(۲) کورد و بزوتنهوهکهی. نه نایدولۆژیتیکێ نهتهوهکیان ههبوو نه کۆمهله کادیر و دبلۆماسیکێ وایان لهدهور بوو تا له سیاسهتی جیهانی و فاکتهر وگرژی گرفتهکه و رۆلی پترۆل بگهن، (بهعس کورد و بزوتنهوهکهی چاک خویندبووهوه، وهلی کورد هیچ خویندنهوهیهکی سیاسیانهی بۆ بهعس نهبوو (ههروهک ئیستا چۆن کورد خویندنهوهیهکی فایندیانهی بۆ ئۆپوسیزی

عیراقی نیه). ئه وه بوو تاکتیکی به عس و به یارمه تی ده زگای سیخوری سوڤیتی (K، G، B) به یان نامه ی ۱۱ ی نازار و به چه ند به یان و به لاین و ووتار و چاوییکه ووتنی رۆمانسیانه ی میدیا چوارسال کوردیان خسته خهویکی ئورۆتیکی رۆمانسیه وه دهسته مۆیانکرد.

دهستمۆکردنی (کورد و کۆمۆنیست) هینده به هیز بوون بۆ به عس ترسی له ههنگاونانی بۆ خۆمالیکردنی پترۆلی کوردستان نه بی. ئه و کهلینه ی مصدق بیرى لینه کردبووه وه به عس زۆر هوشیارانه به کورد و کۆمۆنیست پریکرده وه. (ههردوو به ره ی نه یاری به عس کورد و کۆمۆنیسته کان له ئاست ئه م کاره ی به عس واته خۆمالیکردنی پترۆل هه یچ هه لویست و به رنامه یه کی سیاسى و ئیستراتیجیته ی خویانیان رووبه روو نه کدبووه له رۆلی سه رمایه له دربوونی ده سلآت نه گه یشتبوون یاخوت ده توانین ببیژین هه ردوولایان ساویلکه بوون به رۆلی پترۆل به تاییبه تی کورد که ریژه ی ۶۳٪ ی پترۆلی عیراق ه ی ئه وه. ته نیا رۆژنامه ی التاخى چه ند و تاریکی نووسی و به س. به عس وه ک پارتیکی ناسیونالیست شوڤینی له جیبه جیکردنی به رنامه ی خۆی په شیمان نه بوه و وورده دورده و له گه رمه ی کلۆکی ریکه و تننامه ی نازاردا ناوچه پترۆلیه کانی کوردستانى به عه رب ده کرد. سه رانی کوردیش له رۆمانسیته ی بیروکراتیه تدا باویشکیانده دا. به عس به مورالی جیهان له ئاستی به رژه وه ندیدا هوشیار بوو به رژه وه ندیش یانی بازار و ساخکردنه وه ی کالاً ئه مه ش به پاره و سه رمایه ده کريت. بو جده ی عیراق پیش خۆمالیکردنی پترۆل (۲۱۹) ملوین دینار بوو سالی ۱۹۷۳ بازیدا بۆ (۱، ۷) بلوین دۆلار سالی ۱۹۷۴ گه یشته (۳، ۷) بلوین دینار. سه رجه می سالانه یی نیوان سالی ۱۹۷۸ تا ۱۹۸۰ گه یشته (۸، ۹) بلوین دینار یانی له ماوه ی که متر له (۱۰) سالدا بو جده ی عیراقی (۴۰) جار زیادیکرد. عیراق وه ک ولاتیکی (زۆل) له میژوودا له دایک بوو له ته ک ئه م له دایک بوونه دا کۆمه لی دلّه خورپه و ترس و هه ره شه و نا ئارامی له دایک بوون (هه ره شه و بڤه ی ئیران، تورکیا، ئیسرا ئیل، گه رتی سنوری کویت به چری و سه ختی گه رتی کوردی) چونکه عیراق ناتوانی بۆ هه یچ یه کی که له م گه رتانه هه نگاوی سیاسى و دبلۆماسیانه ی سه رده م بنی بۆیه په نای برده به ر هیزی سه ربازی و توند وتیژی و تیرو به ره ریت بۆ ئه م مه به سه شه ی پیویستی به هیزیکی سوپای و چه کیکی زۆر هه یه بۆ پریکرده وه ی ئه م کهلینه ش ته نیا ئابوری پترۆلی کوردستان و عیراق کۆمه کی ده کات بویه ریژه ی ده ره یانی پترۆله که ی له (۱، ۳) به رمیل له رۆژیکدا (م، ب، ر) گه یانده (۳، ۳) م، ب، ر. بیگومان ئه م رۆژانی پترۆله شه پۆلی دۆلاری بۆهانی. به عس تاده وله مه ند بوایه له بازاری جیهانی و به تاییبه تی له سوڤیت نزیک ده که وته وه به هه مان ریژه ش له کورد و کۆمۆنیست دور ده که وته وه. تیگه یشتنی به عس بۆ مورالی سوڤیت تیگه یشتنیکی پۆزه تیفانه بوو ده یزانی هه رچی به رامبه ر به کورد و کۆمۆنیسته کان بکات نابیه ته کالبوونه وه ی تا قه خالیکی هاوپه یمانی (به غا و مۆسکۆ) ئه نجامه که ی که کاری به کورد و کۆمۆنیسته کان نه ما یه که م جار کوردی بیرازکرد و دوا جار کۆمۆنیسته کان رسۆا. که عیراق ریژه ی ده ره یانی پترۆله که ی گه یانده (۳، ۳) م، ب، ر واته (۱۱، ۴) هه موو پترۆلی ئۆپیک له دوا ی سعودییه وه بوو به دووم به ره مه یه نری پترۆل له ریکخراوی ئۆپیکدا. له و ماوه کاتیه دا نرخى پترۆل له هه ردوو کۆبوونه وه ی ئۆپیکى (نه مسا و تاراندا) زیادیکرد. ئه م بازدانى نرخه ش پالپشت و شانسیکی چاوه روانکراوی به عس بوو، به عس به ره ی سیاسى مسۆگه رکردبوو وه لی نه ی توانی و ئاوازانی پینه شکا شالای دۆلاری پترۆله که ی کوردستان و عیراق چه مکیکی بکاته بونیادی ئابوریه کی سه قامگیری پیشه سازی و کشتوکال، ئه وان به عسیه کان ریکخراویکی شه ربازی توند ره و بوون بیان و ابوو چۆن به کوده تا و به هو ی هیزه وه ها توونه ته سه رده سه لآت هه ر به هیزیش ده توانن ده سه لآت بیاریزن بۆیه بیرکرده وه ی خویان له سه ر به هیزکردنی سوپای عیراق چه سپاندبوو.

سالی ۱۹۷۰ سه ر ژمیری سوپای عیراق (۶۲، ۰۰۰) شه ست و دوو هه زار که س بوو یانی (۲، ۹) هیزی به ره مه یه نری گشت عیراق. دوا ی پینچ سال گه یشته (۸۲، ۰۰۰) که س تا پاره ی پترۆله که ی زیادی بکرده یه هیزی سه ربازی زیادی ده کرد. سالی (۱۹۸۰) سه ر ژمیری سوپاکه ی گه یانده (۴۳۰) چوار سه دوسی هه زار. یانی به ریژه ی ۱۳، ۴٪ هیزی کارگه ری یان به ره مه یه نری عیراق له کۆتای سالی ۱۹۸۸ سه ر ژمیری سوپاکه ی گه یشته (۱) یه ک ملوین که س یانی ۲۱، ۳٪ هیزی به ره مه یه نری عیراق. (ئه مه بیجگه له چه کداره نا ئاساییه کانی پالپشتی سوپای عیراق یانی جاشه کورده کان) که نزیکه ی (نیو ملوین) جاش بووه. ئه م هه موو جاش و سه ربازه ی کرده ئامیریکی پیاده کردنی تیرو و مالویرانی راگویرانی گشت دیهاته کان و قه ره بوونه وه ی به ناو زیانه کانی به هو ی هیزی دۆلاری پترۆله وه بوو.

سالی (۱۹۷۰) یه ک بلوین دیناری بۆ پرچه ککردنی سوپاکه ی ته رخانکرد. یانی ۱۹، ۴٪ سه رجه می بو جده ی عیراق، سالی ۱۹۷۵ و دوا ی کیکردنی بزوتنه وه ی کوردی کردی به (۲، ۱) بلوین دینار یانی به ریژه ی (۲۲، ۸) بو جده ی عیراق. سالی ۱۹۸۰ پاره ی ته رخانکراو بۆ مه به سستی سه ربازی شه ش جار به رزکرده وه بووه (۱۹، ۸) بلوین دۆلار که ده کاته ریژه ی ۳۸، ۸٪ پاره ی عیراق. که

نزیكهی نیوهی پارهی گشت عیراقی بۆ مه بهستی سه ربازی به کارهینا* ۳ یانی عیراق وهك سه ربازخانهیهکی گه وره ی لیها تبوو. به لام دوا ی نه مانی جهنگهكه و ئابلقه و قه دهغه كرده ی فرۆشتنی پترۆلهكه ی رژیمی عیراقی ناچارما قه واره ی سوپاكه ی كه مبه كاته وه به م شیویه.

له كاتی جهنگهكه دا یهك ملیون سه رباز نیستا یان دوا ی ئابلقه ۴۲۴,۰۰۰ سه رباز

كاتی جهنگ ۵۵۰۰ زینیپۆش نیستا دوا ی جهنگ ۲۲۰۰

كاتی جهنگ فرۆكه ی جهنگی ۶۸۹ نیستا دوا ی جهنگ ۳۱۶

كاتی جهنگ كه شتی جهنگی ۴۳ نیساندوا ی جهنگ ۵ ..... * ۴

ئاوردانه وهیهك له جهنگی عیراق و ئیران و به فیرۆدانی سامانی كورد (پترۆل) تیدا.

له سالی ۱۹۳۱ هه تا سالی ۱۹۸۸ عیراق با ی (۱۷۹، ۳) بلیون دولا ر پترۆلی فرۆشته، نرخ ی (۸) هه شت سا ل جهنگهكه (۴۵۲، ۹) بلیون دولا ر بووه یانی رژیمی به عس له ماوه ی ئه و جهنگه دا دوو جا رو نیو پاره ی (۷۵) سا ل هه موو پترۆلی كوردستان و عیراقی به فیرۆدا وه. به لام زیانی كورد له جهنگهكه دا له زیانی عه رب زیاتر بوو ئه ویش له بهر ئه وه ی ریژه ی دهرهینانی پترۆلی كورد له هی عه رب زیاتر به م شیویه كه ئه مهش نه خشهیهكه بۆ تا لانكرده ی كوردستان و به تا لكرده ی چا وگه نه وتیهكانی.

پترۆلی كورد ۶۳٪

پترۆلی عه رب ۳۷٪ له پاره ی كرا وه به قورگی جهنگهكه دا كه وهكو نوسیومه (۴۵۲، ۶) كه ریژه ی ۶۳٪ نرخ ی پترۆلی كورده ده كاته (۲۸۵، ۱۴) بلیون دولا ری. یانی كورد به بی ئه وه ی به خوی بزانی له جهنگی عیراق و ئیراندا (۲۸۵، ۱۴) بلیون دولا ری به فیرۆ چوو وه له جهنگی عیراق و ئیراندا دوا ربا ی یه كه مه. له ئاینده شدا قه رزاری یه كه میشه ئه گه ر به به شیك و پاشكوی عیراق بمینیته وه.

سه ر جهمی پاره ی تیچوی جهنگهكه

عیراق ۴۵۲، ۶ بلیون دولا ر

ئیران ۶، ۶۴۴ بلیون دولا ر (به هه ردوولا یان (۱، ۹۷) تلوین دولا ری تیچوه).

رژیمی به عس جگه له وه ی له ته مه نی ده سه لا تی خویدا كورده عه ربی ئه نفال و تیرۆكرده، دوا ی نه مانی به عس یش چه ند نه وهیهك له گه لانی عیراق ده بی با جی ئه و شه روو ئا وزانه شه ربازی و ره وشته تیرۆرستانه ی به عس بده نه وه چونكه هینده قه رزی له سه ر گه لانی عیراق كه له كه كرۆدوه دانه وه ی بو ته ئه فسانه.

۱) قه رزی وولا تانی كه ندا و (۴۰) بلیون دولا ر

۲) قورزی ریکخراوی بانکه ئه وروپییه كان (۳۵) بلیون دولا ر

۳) قه رزی رۆسیا و وولا تانی رۆژه لا ت (۱۱) بلیون دولا ر * ۵

۳) سووی گشت قه رزه كان تا سالی ۱۹۹۰ (۸) هه شت بلیون دولا ر رژیمی عیراق به توپزی ته نیا دانی به (۴۲، ۱) بلیون دولا ر

قه رزدا نا وه، ئه گه ر ئه مهش راست بی ت كه واته له سالی ۱۹۹۱ تا ۱۹۹۵ سووی (۴۲، ۱) بلیون دولا ر ده كاته (۷۵) بلیون یانی

سالی (۱۵) بلیون دولا ر ئه م پاره یه ش واته (۷۵) بلیون هه ندی جا ر گه و ره تره له بو جده ی عیراق. هه روه ها ئیرانی ش له م باره یه وه و

به هو ی تیرۆری رژیمی به عسه وه ده بی (۵۰) سا ل به ریژه ی دیاریكراوی ئۆپیک پترۆلهكه ی بفرۆشیت ئینجا ده توانی با ری

بو جده ی ئیران بگاته ئاستی پیش جهنگهكه ئه مه سه رۆکی په له مانی ئیرانی (ناتق نوری) ووتی.

قه رزی كورده لا ی عیراق

به پیی ئه و ئاماره ی سه ره وه و ئامازه م بۆ دیرۆکی دهرهینانی پترۆل كوردستان له سالی (۱۹۳۱) تا سالی (۱۹۸۸) كرده. عیراق با ی (

۱۷۹، ۳) بلیون دولا ری پترۆلی فرۆشته وه له م پاره یه ش ۶۳٪ هی كورده كه ده كاته (۱۱۲، ۹۵۹) بلیون دولا ر عیراق قه رزاری

كورده. هیوادارم سیاسه ته داران و رۆشنیبرانی (نه وه ی داها توو) ئه م قه رزه له گه ل سووی چه ند سا له دا له یادنه كهن. رۆژیک بی ت له

عیراقی سه نه وه.

ریژه ی پترۆلی یه ده کی كورد

۳/۱ پترۆلی یه ده کی جیهان له رۆژه لا تی نا وه راستیدا ۶ * به پیی راپۆرتیکی گۆفاری (دی ر شیبیگل) ئه له مانی ریژه ی پترۆلی

یه ده کی له رۆژه لا تی نا وه راستیدا به م شیویهیه.

۱) سه وودییه ۳۵، ۸ ملیارد ته ن

۲) عیراق به كوردستانه وه ۱۵، ۱ ملیارد ته ن

- (۳) کویت ۱۲، ۳ ملیارد تهن
- (۴) مینشیننهکانی کهنداو ۱۲، ۶ ملیارد تهن
- (۵) ئیران ۱۲، ۳ ملیارد تهن. *۷
- به پیی نهخشیهه که له ئهرشیفی بانکی ئەلمانی دەستم کهوتوو ژماره‌ی چاله پترۆلیهکانی ئیران (۳۲) چالوگه‌یه له مانه (۱۲) چالایان له ناوچه‌ی کوردستاندایه *۸، یانی له ۱۲، ۳ ملیارد تهنه پترۆله یه‌ده‌کییه‌ی ئیران ۴، ۱ ملیارد تهنی هی کورده له ۱۰٪ ی پترۆلی یه‌ده‌کی عیراق له باشوری کوردستاندایه کهواته به ه‌ردوو ریژه‌ی پترۆلی یه‌ده‌کی رۆژه‌لآت و باشوری کوردستان ده‌کاته ۱۴، ۱ ملیارد پترۆلی یه‌ده‌کی گه‌ره‌کو کوردستان وه‌ک ده‌وله‌تیک و خاک و ناوچه‌یه‌کی تایبته دور له کولونیا لیکردنی رچاو بکه‌ین ریژه‌ی پترۆلی کورد له (عیراق و ئیراندا) له یه‌ک بدری ئەوه کوردستان ده‌چیته پله‌ی دووه‌وه له دوا‌ی سعودیه‌وه. پیزانی کورد له رۆلی پترۆل و به‌کاره‌ینانی پترۆلی کوردستان وه‌ک فاکته‌ریکی ئیستراتیجی بزوتنه‌وه‌که‌ی دوزی کورد و قورسی سیاسه‌تی له ئاستی ناوچه‌وه‌که‌و جیهاندا به‌تای ته‌رازووی پۆزه‌تیفدا لار ده‌کات چونکه وه‌کی جۆرج بۆش _ (باوک) ووتی سه‌ده‌ی بیست و یه‌که‌م سه‌ده‌ی ئەمه‌ریکیه‌ و یانی سه‌ده‌ی پترۆله *۹ کهواته چاله پترۆلیهکانی کوردستان چۆن له سه‌ده‌کانی رابوو‌ردودا بۆته هۆی مالویرانی و دابه‌شکردنی کوردستان هویه‌ک له هۆکانی جه‌نگی جیهانی یه‌که‌م *۱۰ ناواش مامه‌له‌کردنیکی نه‌ته‌وه‌یانه له ته‌ک سامانی نه‌ته‌وایه‌تی کوردیدا (پترۆل) کورد به‌ره‌و ئامانجیکی رووناک ده‌با.

که‌رامه‌تی کورد

به‌تالان‌بردنی سامانی سروشتی کوردستان (پترۆل) له لایه‌ن رژیمی به‌عس و رژیمه‌کانی کۆن و پیداکرتنی تا قمی ئۆپۆسیوزوینی عیراقی له‌سه‌ر به‌عیراقیکردنی که‌رکوک وشاره پترۆلیه‌کانی تری کورد ته‌نیا لایه‌نی نابوری نیه به‌لکو بریتیه له ه‌ولدان بۆ که‌مکردنه‌وه و رۆشان‌دن و سوکایه‌تی و پچو‌ککردنه‌وه‌ی که‌سایه‌تی نه‌ته‌وایه‌تی کوردی. دوژمنانمان چاک به‌وه هوشیاران گه‌ر میلیله‌تیک ریگه‌بدا سامانی سروشتی به‌تالان ببری ئەوه یانی (نابروو‌بردنی که‌رامه‌تی نه‌ته‌وایه‌تی) هه‌ر میلیله‌تیکیش ریگه‌ی دا که‌رامه‌تی نه‌ته‌وایه‌تی لکاوی ببی ئەوه میلیله‌تیکی بی پاشه رۆژ و ژیا‌نه. له‌سه‌رناسنی ئەم بێردۆزه ده‌توانین بلین بۆ هیچ سیاسه‌تمه‌دار و ریکخراویکی کوردی نیه ژن به‌ژن به‌ که‌رکوک‌وه بکات چونکه (که‌رکوک) یانی که‌رامه‌تی میلیله‌تی کورد.

سه‌رچاوه‌کان.

- (۱) تاریخ الوزارات العراقیه جز ۷ / ۸ عبدالرزاق الحسینی لاپه‌ره ۱۰۵.
- (۲) Mit der Öl waffe zur Weltmacht (f. William Engdahl)
- (۳) الاقتصاد العراقی د. عباس النصرای
- (۴) گو‌قاری (2002--12::: DER SPIEGEL
- (۵) سه‌رچاوه‌ی ژماره (۳)
- (۶) حرب الخلیج / او‌هام القوه و النصر. محمد حسنین هیکل.
- (۷) گو‌قاری (2002، 4، 3::: DER SPIEGEL
- (۸) ئه‌رشیفی بانکی ئەلمانی
- (۹) سه‌رچاوه‌ی ژماره (۶)
- (۱۰) DER KAMPF UM DIE WELTMACHT ÖL ::: ANTON ZISCHKA 1934 LEIPZIG
- ئهمه ده‌قی ئەو ووتاره‌یه له رۆژی ۲۹/۶/۲۰۰۲ له کۆریکدا که له ژیر ناوی (سیاسه‌تی پاکسازی نه‌ژادی رژیمی عیراق له ناوچه‌ی که‌رکوک دا) ناوه‌ندی ها‌قیبۆن له به‌رلین سازیکردبوو خویندرايه‌وه. به‌شیکه له تویرینه‌وه‌یه‌کی ته‌مه‌ن دریز و کاریکی ئەکادیمی.